

آینه پژوهش

سال سی و چهارم، شماره دوم
خرداد و تیر ۱۴۰۲ ISSN: 1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب‌شناسی و
اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۰۰

دوماهنامه پژوهش
آینه پژوهش
سال سی و چهارم، شماره دوم
خرداد و تیر ۱۴۰۲

Ayeneh-ye- Pazhoohesh

Vol.34, No.2 Apr - May 2023

A bi-monthly journal exclusively
review & information dissemination

200

dedicated to book critique, book
in the field of Islamic culture

روایت یک تجربه شیرین | از اینجا و آنجا به مناسبت دویستمین شماره |
تحلیلی بر پژوهش حوزوی معاصر | آینه داری | «خرق عادت» در «آینه»؛ به
شادمانگی انتشار دویستمین شماره مجله آینه پژوهش | «ای کاش
دستش بریده بود و کتاب را خراب نمی‌کرد» | چاپ نوشت (۷) | «بگاہ
خوردن» یا «بگاہ خوردن»؟ | سخن از عشق در مجلس یحیای برمکی |
یادداشت‌های شاهنامه (۵) | نسخه خوانی (۳۴) | نوشتگان (۱) |
تصحیح انتقادی یا تزیین انتفاعی؟ | رباعیات اسیر شهرستانی در دیوان
خاقانی | روان‌شناسی اخلاق و چالش‌های تازه | نکته، حاشیه، یادداشت

آسان آسان از ربیض مسلمانی کی توان بیرون آوردن
پایوست آینه پژوهش | فارسیات استفتاءات موجود در کتاب الحوادث و النوازل و الوقعات
از احمد بن موسی کشی (متوفای ۵۵هـ)

محمدرضا مهملوی زان احمد
و ایشلی رحیم جعفریان جویا
خوآنوش احمد محمدحسین
حکیم احمد حبیب
محمد عمادی خاوری
موسوی عمادی
قائم نقاشی
عظائی نظری
سیدحسین اسدعلی اردکانی

پرتال
دوماهنامه
آینه پژوهش
Jap.isca.ac.ir

درگذشتگان

آیت الله موسوی تهرانی

آیت الله حاج سیدرسول موسوی تهرانی یکی از اساتید مشهور حوزه علمیه قم بود.

آن مرحوم در روز شنبه ۱۵ مرداد ۱۳۱۵ ش (۱۹ جمادی الاولی ۱۳۵۵ ق) در تهران زاده شد و در بیست سالگی به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات را نزد آیت الله شیخ احمد مجتهدی و شرح لمعه را نزد آیت الله شیخ حسین کنی و سطوح عالی به راهم نزد آیات میرزا علی فلسفی و شیخ حسین کنی و سفارا نزد علامه شیخ محمد تقی جعفری و شرح منظومه راهم نزد آیت الله سید هاشم حسینی تهرانی و شرح تجرید راهم نزد آیت الله سید عبدالوهاب بتولی گیلانی آموخت. در سال ۱۳۴۹ به نجف اشرف رفت و مدت شش ماه در درس آیت الله العظمی خویی و شهید سید محمد باقر صدر حاضر شد و در سال ۱۳۵۰ ش به قم آمد و در درس فقه آیات عظام شریعتمداری و گلپایگانی و اصول آیات عظام اراکی و آملی حضور یافت و به تدریس مطول و رسائل و کفایه در بیش از نیم قرن پرداخت؛ حتی بیماری و تعطیلات تابستانی حوزه او را از تدریس باز نداشت و تمام کتب را از آغاز تا پایان تدریس نمود و هزاران نفر از فضیله حوزه از دانش سرشار وی بهره بردند. او در درسها با دقت تمام منبعیابی می کرد و شروح و حواشی را می دید و آنها را متذکر می شد و در سش آکنده از فواید گوناگون و آمیخته با اخلاق و تواضع ستودنی اش بود. استاد محمد حسن معزالدینی می نویسد:

ان لله عبادا امجادا مثلهم کمثل المطر ان اصاب البز أخرج البز، وإن اصاب البحر أخرج الدرر

فرهیخته ای نامدار و چهره ای شاخص از روحانیت اصیل شیعه رخ در نقاب خاک کشید و ندای ارجعی را لبیک گفت. عالم ربانی، اصولی صمدانی، صاحب صورت نورانی و سیرت ایمانی، آیت حق حاج آقا رسول موسوی تهرانی رحمه الله سربه تیره تراب برد و با رفتنش بهار حوزه را خزان و جمعی کثیر از فرزندان علمی و معنوی خویش را پریشان ساخت.

أجذب ربع العلم بعد خصبه و بعده امست یتامی ولده

به حق مام با ایمانش وی را رسول نامید (کان رسولا کما سمته أمه)، او را رسالتی بزرگ در حوزه علمیه بود؛ آمده بود تا آیت علم باشد و رایت حلم برافرازد، به کام تشنه طالبان هدایت و رهجویان حقیقت جرعه های زلال معرفت بریزد و حکمت بیاموزد و راه صواب معیشت آمیخته با درایت و مصلحت بنمایاند، علم و افرا را با حلم کافر با هم داشت و با این تلفیق مبارک بذرمحبت و ارادت در قلب جم غفیر از دوستداران کاشت، آمیزه درد و داغ، در ظلمت شب چراغ و حافظ جان باغ

بود و در دفاع از حریم دین و کیان تشییع و حراست از اصالت‌های حوزوی و فقه جواهری سرآزپا نمی‌شناخت، او را در این میدان بیانی باکیف و لسانی ارهف من السیف بود، معارف حقه را با برهان قاطع تثبیت، و زخارف حقه را با قاطع برهان تزییف می‌نمود و بدین سان بیش از هفتاد سال برقله رفیع تعلیم و تربیت و فرازانای اخلاق و هدایت ایستاد و پرستش حق و پرستاری از خلق را فریاد زد، راستی که فقدانش سنگین و هجرانش سهمگین است «تلمة لاتسد و کسر لا یجبر»

آثار (چاپی اش) عبارت‌اند از:

۱. مجمع الفوائد فی شرح الفرائد (۲۲ ج) - فارسی -
۲. الوسائل الی غوامض الرسائل (۱۴ ج) - عربی -

و آثار (غیر چاپی اش) عبارت‌اند از:

۱. شرح حاشیه
۲. شرح شمسیه
۳. شرح مطول (در دست چاپ)
۴. شرح رسائل (۱۷ ج)
۵. شرح کفایه (۱۲ ج)

آن مرحوم در ۸۷ سالگی، روز سه‌شنبه ۵ اردیبهشت ۱۴۰۲ بدرود حیات گفت و پیکرش در روز پنج‌شنبه ۷ اردیبهشت (۶ شوال المکرم ۱۴۴۴ ق) پس از تشییع باشکوه و نماز آیت‌الله حاج شیخ علی جاودان در قبرستان باغ بهشت به خاک خفت.

آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله وانا اليه راجعون

خبر درگذشت عالم وارسته و استاد فاضل و پربا بقه حوزه علمیه قم جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدرسول موسوی تهرانی (رحمه الله علیه) موجب تأثر گردید. تربیت علمی و اخلاقی جمع‌زیدی از فضلی حوزه علمیه قم گوشه‌ای از برکات عمر شریف ایشان بود.

اینجانب رحلت این عالم گرانقدر را به حوزه علمیه قم، اساتید، طلاب، فضلا و خصوصاً شاگردان و خانواده محترم ایشان تسلیت عرض نموده، از خداوند متعال علو درجات وی و صبر و اجر بازماندگان را مسئلت دارم.

والسلام علیکم ورحمه الله

قم - ناصر مکارم شیرازی

آیت الله سلیمانی

آیت الله حاج شیخ عباسعلی سلیمانی از علمای نامی مازندران بود.

فقیه سعید در روز یکشنبه ۳ خرداد ۱۳۲۶ ش (۵ رجب ۱۳۶۶ ق) در روستای اسبوکلا - از توابع امیرکلای سوادکوه - زاده شد و در نوجوانی به بهشهر رفت و مقدمات را آموخت. سپس به مشهد مقدس رفت و ادبیات را نزد آقایان ادیب نیشابوری و حجت هاشمی و شرح لمعه و قوانین را نزد آیت الله سیداحمد مدرس یزدی و سطوح عالیبه را نزد آیات شیخ کاظم مهدوی دامغانی، واعظ طبسی، سیدحسن صالحی و شیخ محمد نصراللهی و تفسیر را نزد آیت الله میرزا جواد تهرانی و خارج فقه را هم نزد آیت الله میلانی آموخت. در سال ۱۳۴۷ ش به قم آمد و سطوح عالیبه را نزد حضرات آیات اعتمادی، فاضل لنکرانی، سبحانی و مشکینی تکمیل نمود و فلسفه را هم از آیات جوادی آملی و محمدی گیلانی و خارج فقه و اصول را هم از آیات عظام گلپایگانی، آملی، وحید خراسانی، نوری همدانی، فاضل لنکرانی و مکارم شیرازی فرا گرفت و به تدریس و تبلیغ دین پرداخت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به امامت جمعه بابلسرو زاهدان و کاشان و عضویت مجلس خبرگان رهبری (مازندران) و نمایندگی ولی فقیه در چند دانشگاه مازندران و سیستان برگزیده شد و با این وجود زندگی اش ساده و متواضع و مردمی و چهره اش خندان و دسترسی به وی آسان بود و همین باعث شد تا به راحتی مورد سوء قصد حرامیان قرار گرفت و در ۷۶ سالگی، روز چهارشنبه ۶ اردیبهشت ۱۴۰۲ ش (۵ شوال المکرم ۱۴۴۴ ق) به شهادت رسید. به دنبال شهادت وی در استان مازندران سه روز عزای عمومی اعلام شد و پیکرش پس از تشییع باشکوه در روز جمعه در قائم شهر، به قم انتقال یافت و پس از تشییع کم نظیر و نماز آیت الله جوادی آملی بر آن مرحوم، در حرم مطهر حضرت معصومه به خاک سپرده شد. رهبرانقلاب درسوگ وی نگاشت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حادثهٔ سوء قصد به مرحوم حجت الاسلام آقای حاج شیخ عباسعلی سلیمانی رحمة الله علیه را که به شهادت ایشان منتهی شد، به خانوادهٔ گرامی و دوستان و علاقمندان آن مرحوم تسلیت عرض می کنم. ایشان عضو مجلس خبرگان و سال ها امام جمعهٔ زاهدان و کاشان و همواره در خدمت نظام جمهوری اسلامی بودند. از خداوند متعال علو درجات و قبول خدمات آن مرحوم را مسئلت می کنم.

سیدعلی خامنه ای

حجت الاسلام محمودی

مرحوم حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ احمد محمودی یکی از فضیلائی نامی حوزه علمیه قم بود.

فقید سعید در سال ۱۳۲۷ ش زاده شد. پدرش حجت الاسلام والمسلمین شیخ غلامحسین محمودی علامرودشتی - برادر محقق نامی علامه حاج شیخ محمد باقر محمودی - بود. در ۱۳۳۹ به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات را نزد آقایان شیخ عبدالله وحیدی (سیوطی)، شیخ غلامحسین رئوفی مینابی (شرح جامی)، سیدحسین موسوی مینابی (مغنی) و شیخ رمضان علی املائی اصفهانی (مطول) و شرح لمعه را از آیات سیدحسن مرتضوی شاهرودی، شیخ علی اصغرا راکی و شهید سیداسدالله مدنی و قوانین را هم از مرحوم مدرس افغانی و سطوح عالیه را هم نزد آیات راستی کاشانی، شیخ مجتبی لنگرانی و شیخ محمد مظفری قزوینی و کفایه را نیز نزد شیخ صدرا بادکوبه ای آموخت و پس از آن چند ماهی به دروس آیات عظام خوبی و خمینی حاضر شد که ماجرای اخراج ایرانیان از عراق پیش آمد و او در سال ۱۳۵۲ به قم آمد و به تحصیل نزد آیات عظام گلپایگانی، منتظری، وحید خراسانی، میرزا کاظم تبریزی، میرزا جواد تبریزی و دروس فلسفه آیت الله انصاری شیرازی حاضر شد. به جز آن به تبلیغ و تألیف و تحقیق پرداخت و پس از پیروزی انقلاب اسلامی مسئولیت بخش آموزش عربی دفتر تبلیغات اسلامی را بر عهده گرفت.

آثار (چاپی اش) عبارت اند از:

۱. الأربعون حدیثاً فی فضائل امیر المؤمنین و سیدة نساء العالمین بروایة عائشة
۲. تحقیق: أضواء الدرر العوالی لایضاح غصب فدك و العوالی
۳. تحقیق: المسترشد فی الإمامة (طبری)

و آثار (غیر چاپی اش) عبارت اند از:

۱. بوستان احمدی (دیوان شعر)
۲. غدیر در تاریخ اسلامی
۳. جامع اللطائف
۴. مدینة الفضائل
۵. الهام های غیبی
۶. فاطمه الگوی بانوان اسلام
۷. رسالة الاخلاص

آن مرحوم در ۷۶ سالگی، روز یکشنبه ۱۰ اردیبهشت ۱۴۰۲ ش (۹ شوال المکرم ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز سه‌شنبه پس از تشییع و نماز آیت‌الله سیدهاشم حسینی بوشهری در قبرستان علی بن جعفر (ع) به خاک سپرده شد.

حجت‌الاسلام عالمی

مرحوم حجت‌الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ محمد جواد عالمی بامیانی یکی از علمای مشهور کابل بود.

فقید سعید در سال ۱۳۱۶ (یا ۱۳۱۴ ش) در روستای «سنگ‌سوراخ» از توابع یکاولنگ از شهرهای استان بامیان زاده شد. پدرش حاج حیدر از بزرگان و متنفذان منطقه بود. وی در سال ۱۳۳۰ به تحصیل علوم دینی روی آورد و سیوطی و حاشیه‌را نزد شیخ موسی کلانی آموخت و در سال ۱۳۳۳ به بهسود رفت و مطول و قوانین و شرح لمعه و رسائل را از آیت‌الله ملا خادم حسین کوه بیرونی فراگرفت. در سال ۱۳۳۹ به کابل آمد و به تدریس ادبیات و سطوح و تحصیل نزد حضرات آیات سید محمد سرور واعظ و سید عبدالحمید ناصر پرداخت. در ۱۳۴۲ به بامیان بازگشت و به تدریس پرداخت. در ۱۳۴۵ به نجف اشرف مهاجرت کرد و سطوح عالی را نزد حضرات آیات میرزا جواد تبریزی (مکاسب)، سید حسن مرتضوی شاهرودی (رسائل)، شیخ صدرا بادکوبه‌ای (کفایه) و شیخ عباس قوچانی (شرح منظومه) تکمیل نمود و پس از آن به درس خارج آیات عظام خویی، امام خمینی و شهید صدر حاضر شد و بهره‌های فراوان برگرفت. در ۱۳۵۴ به کابل بازگشت و به تدریس و تبلیغ دین پرداخت. در ۱۳۵۶ به پاکستان رفت و در پنجاب مستقر شد و به خدمات دینی پرداخت و در آذر ۱۳۶۳ به کویت مهاجرت کرد و شاگردان فراوان از افغانستان و پاکستان به درس‌هایش روی آوردند و ملجأ و مرجع علما و فضلاء منطقه گردید. در سال ۱۳۸۴ به کابل بازگشت و به تدریس و پاسخگویی به مسائل دینی در دفتر آیت‌الله العظمی فیاض پرداخت و به ریاست بخش قضای شورای علمای امامیه و عضویت در شورای سراسری علمای افغانستان و مدیریت حوزه علمیه کابل برگزیده شد.

از خدماتش احداث مسجد امام علی (درشش‌پل) و از آثارش تقریرات دروس اساتیدش می‌باشد.

آن مرحوم در حدود ۸۵ سالگی، روز شنبه ۱۹ فروردین ۱۴۰۲ ش (۱۷ رمضان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز آیت‌الله حاج شیخ هاشم صالحی در قبرستان غرب کابل به خاک سپرده شد.

استاد رضانژاد

مرحوم استاد غلامحسین رضانژاد (نوشین) یکی از فضیلاى نامى تهران بود.

فقید سعید در روز دوشنبه ۱۳ فروردین ۱۳۱۳ ش (۱۷ ذی الحجه ۱۳۵۲ ق) در اراک زاده شد و در نوجوانی ادبیات عرب را نزد مرحوم آقای حاج شیخ قنبرعلی رفیعی و بخشی از مکاسب را نزد آیت الله حاج شیخ محمد امامی خوانساری و متون حدیث و تفسیر را نزد استاد حاج سید ابوتراب هدایی آموخت و به تهران آمد و در دانشکده حقوق به تحصیل پرداخت و به اخذ لیسانس نایل آمد و در خلال آن به تحصیل علوم دینی نزد استادانی چون شیخ محمدعلی حکیم شیرازی (شرح فصوص و حکمت شرح منظومه)، محمود شهابی (کتاب رهبر خرد و رسائل و منطق شرح منظومه)، سید کاظم عصار، سید محمد مشکات، شیخ محمد سنگلجی (مثنوی و شرح تجرید و فقه استدلالی) و آیات سید ابوالحسن رفیعی قزوینی (اسفار) و شیخ محمد فاضل قائینی (مکاسب) اشتغال ورزید و در ادبیات، تاریخ، حکمت، فقه و حدیث دستی توانا یافت. او وکیل دادگستری بود و افزون بر مطالعات حقوقی و فلسفی، دروادی شعر و ادبیات نیز استاد بود.

آثار (چاپی اش) عبارت اند از:

۱. تفسیر کبیر بر سوره سبع المثانی
۲. حکمت نامه: شرح کبیر بر متن و حواشی شرح منظومه
۳. حکیم سبزواری: زندگی، آثار و فلسفه
۴. تمهید المبانی
۵. هدایة الامم: شرح فصوص الحکم
۶. اصول علم بلاغت (کتاب سال جمهوری اسلامی ۱۳۶۸ ش)
۷. مجموعه رسائل و مقالات فلسفی علامه رفیعی قزوینی
۸. مجموعه حواشی و تعلیقات حکیم متأله رفیعی قزوینی بر ۱۹ کتاب کلامی، فلسفی و حکمی
۹. مشاهد الالوهیه، شرح کبیر بر شواهد الربوبیه
۱۰. اعمال خوارق عادات از حیث عقلی و نقلی
۱۱. سحرگهان (دیوان شعر)
۱۲. شرح مختصر منظومه حکمت
۱۳. لطایف حکمت و عرفان در روابط خدا و انسان
۱۴. دفتر شعر در: پنج ساقی نامه عرفانی

۱۵. تصحیح: گلشن راز

۱۶. تصحیح: دانشنامه و دیوان ملامحمد هیدجی

۱۷. تصحیح و تقدیم: دیوان محمود ثنایی - شهر آشوب -

۱۸. مجموعه مقالات

آن مرحوم در ۸۸ سالگی، روز چهارشنبه ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۱ ش (۱۶ شوال ۱۴۴۳ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در قطعه نام آوران قبرستان بهشت زهرا به خاک سپرده شد.

آیت الله مفید

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ حسین مفید یکی از علمای تهران بود.

فقید سعید روز سه شنبه ۵ آبان ۱۳۰۹ ش (۵ جمادی الثانی ۱۳۴۹ ق) در دلیجان زاده شد. در سال ۱۳۲۵ ش به قم آمد و شرح لمعه را نزد آیت الله صدوقی و رسائل را نزد آیات مشکینی و فکور یزدی، مکاسب را نزد آیات شهید مطهری و شیخ مرتضی حائری، کفایه را نزد آیات مجاهدی تبریزی و سلطانی، شرح منظومه را نزد آیت الله سیدرضا صدر، اسفار را نزد آیات علامه طباطبایی و منتظری و مبدأ و معاد را نزد استاد سید جلال الدین آشتیانی آموخت. پس از آن به درس آیات عظام بروجردی، امام خمینی، محقق داماد و مرعشی نجفی حاضر شد و بهره های فراوان برد. در سال ۱۳۴۲ به تهران آمد و به اقامه جماعت و تبلیغ دین در مسجد ابا عبد الله الحسین (در تهران پارس) و تحصیل در محضر آیت الله سید ابوالحسن رفیعی قزوینی و تألیف و تأسیس مدرسه علمیه بنت الهدی و درمانگاه و صندوق قرض الحسنه پرداخت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به خدمت در دستگاه قضا پرداخت و ریاست دادگاه مدنی خاص و معاونت و ریاست شعبات مختلف دیوان عالی کشور را بر عهده گرفت و در سال ۱۳۸۵ به ریاست دیوان عالی کشور برگزیده شد.

آثار (چاپی اش) عبارت اند از:

۱. خدا را بهتر بشناسیم

۲. رستاخیز، آخرین سیر بشر

۳. نماز، ستون خیمه دین

آن مرحوم در ۹۲ سالگی، روز یکشنبه ۸ آبان ۱۴۰۱ ش (۴ ربیع الثانی ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز حجت الاسلام والمسلمین ماندنی زاده در زیر زمین رواق دارالرحمه

حرم حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) به خاک سپرده شد.

آیت الله مجلسی

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ محمدتقی مجلسی یکی از علمای نامی اصفهان بود.

فقید سعید در سال ۱۳۰۸ ش (۱۳۴۸ ق) در خانواده ای که از طرف مادری نسب به علامه مجلسی می بردند، زاده شد. ادبیات را نزد میرزا محمد علی معلم حبیب آبادی، سطوح را نزد آیات شیخ محمد رضا جرقویه و شیخ محمد حسین مقدس مشکینی آموخت و به قم آمد و در درس آیات عظام بروجردی، سید محمد تقی خوانساری و سید محمد حجت کوه کمره ای شرکت جست. سپس به نجف اشرف مهاجرت کرد و در درس آیات عظام سید عبدالهادی شیرازی، آقای حکیم، آقای خوبی، میرزاهاشم آملی، شیخ حسین حلی و سید علی فانی شرکت جست و به اجتهاد نایل آمد. سپس به دعوت آیت الله حاج آقا روح الله کمالوند به مدت پنج سال به خرم آباد رفت و در حوزه کمالیه به تدریس پرداخت. سپس به قم باز آمد و به تدریس و تألیف پرداخت و پس از دوازده سال به زادگاهش بازگشت و به تألیف و تدریس (در مدرسه صدر) و اقامه جماعت (شبها) در مسجد کازرونی (در محله عباس آباد) پرداخت.

آثار (چاپی اش) عبارت اند از:

۱. توضیح المسائل
۲. مناسک حج
۳. تعلیقه بر عروة الوثقی
۴. المنتقی فی شرح العروة الوثقی
۵. الدررة البهیه فی مسائل التحیه
۶. منتهی الافکار فی الأصول - تقریرات درس آیت الله آملی -
۷. رساله فی صلاة الجمعة - تقریر درس ایشان، نوشته سید محمد جواد ذهنی تهرانی -
۸. ولایة الاولیاء

آن مرحوم در ۹۴ سالگی، شامگاه روز جمعه ۵ خرداد ۱۴۰۲ ش (۶ ذی القعدة ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش روز دوشنبه ۸ خرداد پس از تشییع باشکوه و نماز آیت الله سید یوسف طباطبایی در مقبره علامه مجلسی به خاک خفت. آیت الله العظمی مظاهری در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

با کمال تأسف اطلاع یافتیم که عالم جلیل القدر حضرت آیت الله آقای حاج شیخ محمد تقی مجلسی «قدس سرّه» دارفانی را وداع گفته و به لقای حضرت حق تعالی شتافته اند.

این فقیه بزرگوار یکی از ذخایر علمی و معنوی حوزه علمیه اصفهان بودند و عمر پربرکت خویش را در تربیت فضلا و ترویج معارف قرآن کریم و عترت طاهره و فقه آل محمد «صلوات الله علیهم اجمعین» سپری کردند. «عاش سعیداً و مات سعیداً».

این جانب ضایعه رحلت این فقیه پارسا را به پیشگاه حضرت بقیة الله الأعظم «ارواحنا له الفداء» و بیت مکرم ایشان و همه شاگردان و ارادتمندان آن عالم ربانی تسلیت عرض می‌کنم و از خداوند تعالی، رحمت و واسع و علو درجات ایشان و صبر و اجر خاندان مصاب را مستثلت می‌نمایم.
حسین المظاهری

حجت الاسلام آشتیانی

حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ محمد رضا آشتیانی از فضیله مشهور حوزه علمیه قم بود.

فقیه سعید روز یکشنبه ۶ بهمن ۱۳۱۹ ش (۲۷ ذی الحجه ۱۳۵۹ ق) در آشتیان زاده شد و در بیست سالگی به تشویق حجت الاسلام حاج شیخ محمد منتظری گلپایگانی به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات را در زادگاهش آموخت. سپس به قم آمد و شرح لمعه را نزد آیات شب زنده دار و علی پناه اشتهاردی، قوانین را نزد آیت الله ستوده، سطوح عالی را نزد حضرات آیات مکارم شیرازی و نوری همدانی و کفایه را هم نزد حضرات آیات سلطانی طباطبایی و فاضل لنکرانی آموخت. پس از آن به دروس خارج آیات عظام حاج آقا مرتضی حائری و مکارم شیرازی حاضر شد و مورد توجه ویژه آیت الله العظمی مکارم قرار گرفت و جزء اعضای هیئت تحریر تفسیر نمونه درآمد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به عضویت جامعه مدرسین حوزه علمیه قم درآمد و در دوره های هفتم و هشتم و نهم به نمایندگی مجلس شورای اسلامی از سوی مردم قم برگزیده شد؛ اما در زندگی و اخلاق و رفتارش تغییری حاصل نشد.

آثارش عبارت اند از:

۱. شرکت در تألیف تفسیر نمونه

۲. شرکت در تألیف پیام قرآن (تفسیر موضوعی قرآن)

۳. شرکت در تألیف پیام امام (شرح نهج البلاغه)

آن مرحوم در ۸۳ سالگی، روز جمعه ۲ تیر ۱۴۰۲ (۴ ذی الحجة ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش روزیکشنبه ۴ تیر تشییع و پس از نماز آیت الله سید هاشم حسینی بوشهری برپیکر آن مرحوم، در مسجد بالاسرحرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد. آیت الله العظمی نوری همدانی در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم

ارتحال عالم متعهد و خدمتگزار جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ محمدرضا آشتیانی (رحمت الله علیه) موجب تأسف و تأثر گردید. روحیه خدمت و انقلابی بودن در عرصه های مختلف از جمله مجلس شورای اسلامی، جامعه مدرسین، اموراتمه جماعات، همراه با تلاش علمی و قلمی از ویژگی های برجسته آن مرحوم بود و در تمام صحنه ها با اخلاص کامل وارد می شد و برای ادای تکلیف از هیچ کوششی دریغ نمی کرد.

در طی سالیان طولانی ارتباط با ایشان از مشورت های خیرخواهانه آن مرحوم بهره مند می شدم. اینجانب درگذشت این شخصیت اثرگذار را به حوزه های علمیه و وابستگان و همچنین به همکارانشان در جامعه محترم مدرسین تسلیت عرض نموده و علو مقام برای آن فقید سعید مسئلت می نمایم.

حسین نوری همدانی

حجت الاسلام میردامادی

حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سید باقر آیت میردامادی یکی از فضلالی نامی تهران بود. وی در سال ۱۳۱۵ (۱۳۵۵ ق) در سده - از توابع اصفهان - زاده شد و در جوانی به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات و سطوح را نزد آیات شیخ حیدر علی صلواتی، شیخ عباسعلی ادیب، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، شیخ احمد فیاض و سید مصطفی مهدوی آموخت. در سال ۱۳۳۵ به قم آمد و کفایه را نزد آیات شیخ عبدالجواد اصفهانی و سلطانی طباطبایی فرا گرفت و پس از آن به درس آیات عظام آقای بروجردی، آقای گلپایگانی، شیخ عباسعلی شاهرودی و مرعشی نجفی حاضر شد و بهره های فراوان برد. در سال ۱۳۴۷ به اصفهان بازگشت و به تدریس و تحصیل نزد حضرات آیات میرسید علی بهبهانی، حاج آقا رحیم ارباب و سید محمدرضا خراسانی و تبلیغ دین در سده پرداخت. در ۱۳۵۷ به تهران آمد و به اقامه جماعت (در مسجد امام رضا در خیابان نفیس،

محلّه خاوران) و تدریس (در مدرسه حاج ابوالفتح) و تألیف و نمایندگی ولی فقیه در سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و سرپرستی دفتر آیت الله نوری همدانی در تهران پرداخت.

آثار (چاپی اش) عبارت اند از:

۱. اسلام و حقوق متقابل؛ شرح رساله حقوق امام سجاد (ع)
۲. ویژگی های فرماندهان و مدیران در اسلام
۳. پیام عاشورا
۴. علی (ع) در بستر شهادت
۵. قبل از حج بخوانید
۶. خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت
۷. مواظب المعصومین (۴ ج)
۸. نوروز چه روزی است؟
۹. فقیه آزاده: شرح زندگی آیت الله سید هاشم میردامادی نجف آبادی

آن مرحوم در ۸۷ سالگی، روز پنجشنبه ۱۱ خرداد ۱۴۰۲ ش (۱۲ ذی قعدة ۱۴۴۴ ق) بدوود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز حجت الاسلام والمسلمین فیاض در حسینیه کوثر، در امامزاده سید محمد در سده (خمینی شهر)، در جوار برادرش حاج آقا جعفر میردامادی به خاک سپرده شد.

استاد رفیعی

دانشمند محترم استاد علی رفیعی علامرودشتی یکی از کتاب شناسان و محققان و پژوهشگران متون تاریخی و رجالی قم بود.

فقید سعید در روز دوشنبه ۲ اردیبهشت ۱۳۳۰ (۱۶ رجب ۱۳۷۰ ق) در روستای چاه عینی، از توابع علامرودشت لامرد فارس در خانواده ای روحانی زاده شد. او در نوجوانی ادبیات عرب را نزد حجج اسلام آقایان شیخ حسین رفیعی و شیخ اسد الله رفیعی آموخت. در سال ۱۳۴۲ رهسپار شیراز شد و سطوح را نزد آیات سید محمد کاظم آیت اللهی، سید احمد آیت اللهی و سید محمود آیت اللهی و حاج عالم فرا گرفت. سپس به نجف اشرف رفت و در جامعه النجف نزد حضرات آیات شیخ مجتبی لنکرانی و شیخ محمد هادی معرفت به شاگردی پرداخت. در سال ۱۳۵۰ به قم آمد و سطوح عالیّه را نزد آیات فاضل هرنندی، علوی گرگانی، ستوده، حجتی زاده نیشابوری، معرفت، دوزدوزانی و دکتر احمد بهشتی تکمیل نمود و پس از آن در محضر آیات عظام گلپایگانی و نجفی مرعشی و وحید

خراسانی تحصیل خود را پی گرفت. در سال ۱۳۵۳ به نمایندگی آیت‌الله العظمی گلپایگانی به کردستان رفت و پس از چند سال تبلیغ و ارشاد به قم بازآمد و به علت فعالیت‌های سیاسی چند بار دستگیر شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، فعالیت‌های سیاسی و فرهنگی‌اش در لامرد و خرمشهر و تهران اوج گرفت و از سال ۱۳۶۲ به تألیف و همکاری با دائرةالمعارف‌ها پرداخت. وی از زمان تأسیس بنیاد دائرةالمعارف اسلامی و دائرةالمعارف تشیع و دائرةالمعارف بزرگ اسلامی به همکاری با آنان و تألیف مقالات تاریخی و رجال‌ی و هم‌زمان به همکاری با کتابخانه آیت‌الله مرعشی و تألیف مقالات بسیار برای مجله «میراث شهاب» و دانشنامه کتابخانه‌های جهان اسلام پرداخت. او عاشق کتاب و مطالعه بود و با اینکه در سال ۱۳۸۸ دچار سکته مغزی شد؛ اما با ناتوانی به کار تألیف و پژوهش ادامه داد و آثاری را فراهم آورد. در اردیبهشت ۱۳۹۴ در بیست و هشتمین نمایشگاه کتاب تهران و در مرداد ۱۳۹۵ با انتشار کتاب «رفیعی‌نامه» از مقام علمی وی تجلیل شد.

برخی از آثار (چاپی‌اش) عبارت‌اند از:

۱. شهاب شریعت: زندگی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی
۲. برستیغ نور: گزیده‌ای از کتاب شهاب شریعت
۳. فقیه فرزانه: زندگی آیت‌الله سیدمرتضی فقیه مبرقی
۴. تاریخ و جغرافیا و رجال علمی و ادبی علامرودشت
۵. درآمدی بر دائرةالمعارف کتابخانه‌های جهان
۶. تاریخچه پیدایش مطبوعات فارسی (مجلات، روزنامه‌ها و نشریات) همراه با آیین‌نامه‌ها
۷. تاریخچه پیدایش مکتب‌خانه‌ها و مدارس کلاسیک در ایران
۸. تاریخ‌مندی سوسیالیسم و نقدی بر مارکسیسم
۹. نظام سیاسی اسلام (ترجمه کتابی از ابوالاعلی مودودی)
۱۰. سیر مطالعات موضوعی
۱۱. شیفتگان کتاب
۱۲. تشیع
۱۴. پیدایش نقابه الاشراف در تاریخ اسلام
۱۵. تحقیق: ریاض الجنة (۵ ج نوشته میرزا حسن زنوزی)
۱۶. تحقیق: تذکرة الشعرا (مطربی سمرقندی)
۱۷. تحقیق: تحفة الفاطمیین فی شرافه قم و القمیین (۴ ج) - با همکاری محمدحسین درایتی -
۱۸. تحقیق: صیغ العقود لاكثر القنود
۱۹. تحقیق: الهاشمیات (دیوان شعر مرحوم سیدغلامحسین هاشمی علامرودشتی)
۲۰. تحقیق: دانشمندان خوی و سلماس

۲۱. صدها مقاله در مجلات و دائرة المعارفها

۲۲. دهها کتاب چاپ نشده و آماده چاپ

آن مرحوم در ۷۲ سالگی، روز دوشنبه ۵ تیرماه ۱۴۰۲ ش (۷ ذیحجه الحرام ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع شایسته و نماز حجت الاسلام والمسلمین باقری نیا در قبرستان زادگاهش به خاک سپرده شد.

استاد افروغ

دانشمندگرامی استاد عماد افروغ یکی از جامعه‌شناسان و چهره‌های فرهنگی مشهور کشور بود. فقید سعید روز پنج‌شنبه ۲۶ دی ۱۳۳۶ (۲۴ جمادی الثانی ۱۳۷۷ ق) در شیراز به دنیا آمد و سال ۱۳۶۹ مدرک کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی خود را از دانشگاه شیراز و دکترای جامعه‌شناسی را در سال ۱۳۷۶ از دانشگاه تربیت مدرس دریافت نمود و در سال ۱۳۷۳ دانشجوی نمونه کشوری در مقطع دکتری شناخته شد. وی نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی (دوره هفتم) و عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه باقرالعلوم و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و مرکز تحقیقات استراتژیک بود. وی با وجود اینکه در جناح اصول‌گرایان بود؛ اما از منتقدین آن به شمار می‌رفت و از بسیاری برنامه‌ها و طرح‌های آنان انتقاد صریح می‌نمود؛ از این رو از قدرت کناره گرفت و به دامان کوه و روستای لفور - از توابع سوادکوه - پناه برد و در کنج تنهایی خود به تألیف و پژوهش پرداخت.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. ماقال و من قال (۳ جلد، خاطرات عماد افروغ از ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۱)
۲. ترجمه کتاب: قدرت، نگرشی رادیکال (تألیف استیون لوکس)
۳. ایجاد فضای نابرابری‌های اجتماعی
۴. فرهنگ‌شناسی و حقوق فرهنگی
۵. چشم‌اندازی نظری به تحلیل طبقاتی و توسعه
۶. چالش‌های کنونی ایرانی
۷. اسلام و جهانی شدن
۸. رنسانس دیگر
۹. ترجمه کتاب: روش در علوم اجتماعی، رویکردی رئالیستی (تألیف آندرو سایر)

۱۰. گفتارهای انتقادی (ترجمه: تئوری رفتار جمعی، تألیف نیل اسملسر)
۱۱. هویت ایرانی و حقوق فرهنگی
۱۲. انقلاب اسلامی و مبانی بازتولید آن
۱۳. ما و جهانی شدن
۱۴. مناقشه حق و مصلحت و بن بست دانشجویی
۱۵. محتواگرایی و تولید علم
۱۶. گفتگو ابزار یا گفتمان
۱۷. حقوق شهروندی و عدالت
۱۸. روشن فکری و اصل گرایی فلسفی
۱۹. ارزیابی انتقادی نهاد علم در ایران
۲۰. عاشورا و رهایی
۲۱. روزنگاشت تنهایی

آن مرحوم در در ۶۵ سالگی بر اثر بیماری سرطان، روز جمعه ۲۵ فروردین ۱۴۰۲ ش (۲۳ رمضان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش روز شنبه پس از تشییع در قم و نماز آیت الله جوادی آملی بر آن در صحن غربی حرم امام خمینی به خاک سپرده شد. رهبر انقلاب در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

درگذشت دانشمند فرزانه و انقلابی مرحوم آقای دکتر عماد افروغ رحمة الله علیه را به خاندان گرامی و دوستان و همکاران و شاگردان ایشان صمیمانه تسلیت عرض می کنم و صبوری و آرامش روحی برای آنان و رحمت و مغفرت الهی را برای آن مرحوم که در سحرگاه جمعه و قدر به لقاء الله پیوست مسئلت می نمایم. تلاش های فکری اش مقبول حق و یادش گرامی باد.

سید علی خامنه ای